

MARIUS TELEA

Istoria și spiritualitatea Imperiului Bizantin

MARIUS TELEA

Istoria și spiritualitatea Imperiului Bizantin

~ I ~

Istoria Imperiului Bizantin

*Carte tipărită cu binecuvântarea
Înaltpreasfințitului Părinte IRINEU,
Arhiepiscop al Alba Iuliei*

Ediția
REÎNTREGIREA
Alba Iulia, 2021

Tehnoredactare și copertă: **Andrei Motora**
Referenți științifici: **Pr. prof. univ. dr. Nicolae Chifăr,**
Conf. univ. dr. Remus Mihai Feraru

.....
Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

TELEA, MARIUS

Istoria și spiritualitatea Imperiului Bizantin / Marius Telea ; carte
tipărită cu binecuvântarea Înaltpreasfințitului Părinte Irineu, Arhiepiscop
al Alba Iuliei. - Alba Iulia : Reîntregirea, 2021

2 vol.

ISBN 978-606-509-479-6

Vol. 1 : Istoria Imperiului Bizantin. - 2021. - Conține bibliografie. -
ISBN 978-606-509-480-2

94
.....

EDITURA REÎNTREGIREA

Str. Mihai Viteazul, nr. 16

510010, Alba Iulia (RO)

Tel: 0258 811 690

editurareintregirea@gmail.com

www.editurareintregirea.ro

CUPRINS

CUVÂNT ÎNAINTE	13
CUVÂNTUL AUTORULUI	17
LISTA DE ABREVIERI.....	19

INTRODUCERE:

NOȚIUNEA, OBIECTUL, IMPORTANȚA ȘI ACTUALITATEA ISTORIEI, CULTURII ȘI SPIRITUALITĂȚII BIZANTINE	23
· Bibliografie	28

CAPITOLUL I:

NOȚIUNILE DE BAZĂ ALE TERMINOLOGIEI BIZANTINE.

PERIODIZAREA ISTORIEI, CULTURII ȘI SPIRITUALITĂȚII BIZANTINE	29
I.1. NOȚIUNILE DE BIZANTINOLOGIE, IMPERIU BIZANTIN, BIZANȚ, BIZANTIN, RHOMEI, ROMANIA.....	29
I.2. PERIODIZAREA ISTORIEI IMPERIULUI ROMAN	32
I.3. PERIODIZAREA ISTORIEI, CULTURII ȘI SPIRITUALITĂȚII BIZANTINE	34
I.4. ETAPELE ISTORIEI RAPORTURILOR ROMÂNNO-BIZANTINE	40
· Bibliografie	41

CAPITOLUL II:

ISTORICUL CERCETĂRIILOR DE BIZANTINOLOGIE	45
REVISTE ȘI PERIODICE DE BIZANTINOLOGIE.....	85
· Bibliografie	89

CAPITOLUL III:

CONTRIBUȚII ROMÂNEȘTI ÎN DOMENIUL ISTORIEI,

CULTURII ȘI SPIRITUALITĂȚII BIZANTINE	95
DIRECȚII ȘI ORIENTĂRI ACTUALE ALE CERCETĂRIILOR DE BIZANTINOLOGIEI DIN ROMÂNIA	137
· Bibliografie	143

CAPITOLUL IV:

CADRUL ISTORICO-GEOGRAFIC AL IMPERIULUI BIZANTIN.....	155
· Bibliografie	162

CAPITOLUL V:

ÎMPĂRATUL CONSTANTIN CEL MARE - FONDATORUL IMPERIULUI BIZANTIN	167
V.1. CARACTERISTICILE GENERALE ALE EPOCII	167
V.2. DIOCLEȚIAN ȘI SISTEMUL TETRARHIEI	167

V.3. REFORMELE LUI DIOCLEȚIAN	171
V.4. DOMNIA LUI CONSTANTIN CEL MARE. LUPTELE PENTRU PUTERE	174
V.4.1. Raporturile lui Constantin cu Licinius	177
V.4.2. Constantin, unic conducător al Imperiului	179
V.4.3. Întemeierea Constantinopolului	180
V.4.4. Reformele lui Constantin cel Mare	186
V.4.4.1. În administrație.....	186
V.4.4.2. În armată	192
V.4.4.3. În economie și finanțe	194
V.4.4.4. În legislație	196
V.4.5. Politica religioasă a lui Constantin cel Mare.....	197
V.4.5.1. Între anii 306-312.....	197
V.4.5.2. Între anii 312-324.....	198
V.4.5.2.1. <i>Edictul de la Milan (313)</i>	204
V.4.5.2.2. <i>Constantin cel Mare și Biserica creștină</i>	206
V.4.5.2.3. <i>Donația lui Constantin</i>	207
V.4.5.2.4. <i>Controversa donatistă</i>	212
V.4.5.3. Între anii 324-337	213
V.4.5.3.1. <i>Sinodul I Ecumenic de la Niceea (325)</i>	214
V.4.5.3.2. <i>Pelerinajul Sfintei Elena la Ierusalim</i>	216
V.4.5.3.3. <i>Urmările convertirii lui Constantin cel Mare</i>	216
V.4.6. Activitatea la Dunărea de Jos	216
V.4.7. Sfârșitul vieții lui Constantin cel Mare și botezul său creștin	218
V.4.8. Urmașii lui Constantin cel Mare.....	221
V.4.8.1. Restaurarea păgânismului sub împăratul Iulian Apostatul.....	224
V.4.8.2. Succesorii lui Iulian Apostatul: Iovian, Valentinian I și Valens	226
V.4.8.2.1. <i>Politica religioasă a lui Valens</i>	229
V.4.8.2.2. <i>Ultimii ani ai domniei lui Valens</i>	230
• Bibliografie	231

CAPITOLUL VI:

EPOCA LUPTELOR HRISTOLOGICE ȘI INVAZIILE BARBARE	253
VI.1. LUPTELE HRISTOLOGICE	253
VI.2. CRIZA PROVOCATĂ DE INVAZIA BARBARILOR (MARILE MIGRAȚII BARBARE)	262
• Bibliografie	270

CAPITOLUL VII:

TEODOSIE I - TRIUMFUL CREȘTINISMULUI ÎN IMPERIU. URMAȘII LUI	287
VII.1. CARACTERISTICILE GENERALE ALE EPOCII	287
VII.2. UZURPĂRILE DIN PARTEA OCCIDENTALĂ A IMPERIULUI	290
VII.3. POLITICA RELIGIOASĂ A LUI TEODOSIE I	290

VII.3.1. Sinodul al II-lea Ecumenic de la Constantinopol (381)	291
VII.3.2. Măsuri împotriva păgânilor	292
VII.3.3. Conflictul dintre Teodosie I și Sfântul Ambrozie al Milanului. Evenimentele de la Callinicum și Tesalonic.....	293
VII.4. MOARTEA LUI TEODOSIE I. ÎMPĂRȚIREA IMPERIULUI.....	296
VII.5. SUCCESORII LUI TEODOSIE I: ARCADIUS ȘI HONORIUS	297
• Bibliografie.....	300

CAPITOLUL VIII:**TEODOSIE AL II-A - ACTIVITATEA SA LEGISLATIVĂ ȘI EDILITARĂ.****REORGANIZAREA ÎNVĂȚĂMÂNTULUI SUPERIOR.**

SINODUL AL III-LEA ECUMENIC DE LA EFES (431)	311
VIII.1. CARACTERISTICILE GENERALE ALE EPOCHII	311
VIII.2. DOMNIA LUI TEODOSIE AL II-LEA. POLITICA SA EXTERNĂ	312
VIII.3. POLITICA INTERNĂ	314
VIII.4. POLITICA RELIGIOASĂ	316
• Bibliografie.....	317

CAPITOLUL IX:**BIZANȚUL DE LA MIJLOCUL SECOLULUI AL V-LEA LA ÎNCEPUTUL SECOLULUI AL VI-LEA.****ÎMPĂRAȚII MARCIAN, LEON I, ZENON ȘI ANASTASIOS I. POLITICA LOR RELIGIOASĂ.**

SINODUL AL IV-LEA ECUMENIC DE LA CALCEDON (451)	325
• Bibliografie.....	336

CAPITOLUL X:**DOMNIA LUI IUSTINIAN I. SITUAȚIA IMPERIULUI BIZANTIN ÎN SECOLUL AL VI-LEA**..... 345

X.1. ASCENSIUNEA DINASTIEI IUSTINIENE	345
X.2. CARACTERUL, CONCEPȚIA POLITICĂ ȘI ANTURAJUL LUI IUSTINIAN	347
X.3. POLITICA INTERNĂ A LUI IUSTINIAN	349
X.3.1. Răscoala NIKAI	349
X.3.2. Opera edilitară	350
X.3.3. Opera legislativă	351
X.3.4. Reformele administrative.....	353
X.4. POLITICA EXTERNĂ A LUI IUSTINIAN	355
X.4.1. Războiul cu perșii. „Pacea eternă”	355
X.4.2. Recucerirea regatului vandal din Africa de Nord	356
X.4.3. Recucerirea regatului ostrogot din Italia	356
X.4.4. Recucerirea Spaniei vizigote	357
X.4.5. Activitatea la Dunărea de Jos.....	358
X.5. POLITICA RELIGIOASĂ A LUI IUSTINIAN. SINODUL AL V-LEA ECUMENIC DE LA CONSTANTINOPOL (553)	360
X.6. SFÂRȘITUL LUI IUSTINIAN ȘI SUCCESORII SĂI	365
• Bibliografie.....	370

CAPITOLUL XI:**DINASTIA HERACLIDĂ. PERICOLUL ARAB ȘI TRANSFORMĂRILE**

DIN IMPERIU ÎN SECOLUL AL VII-LEA (610-717)	385
XI.1. CARACTERISTICILE GENERALE ALE EPOCII.....	385
XI.2. REFORMELE ADMINISTRATIVE ȘI REORGANIZAREA ARMATEI ÎN TIMPUL ÎMPĂRATULUI HERACLIUS I	386
XI.3. REDRESAREA IMPERIULUI ÎN TIMPUL LUI HERACLIUS I. CONFLICTELE CU PERȘII.....	388
XI.4. APARIȚIA PERICOLULUI ARAB. ISLAMUL.....	393
XI.5. SITUAȚIA RELIGIOASĂ A IMPERIULUI ÎN TIMPUL LUI HERACLIUS I. DECRETUL „EKTHESIS”	395
XI.6. MOARTEA LUI HERACLIUS I. SUCCESORII SĂI ȘI PROBLEMELE POLITICE ȘI RELIGIOASE ALE IMPERIULUI. DECRETUL „TYPOS”. SINODUL AL VI-LEA ECUMENIC DE LA CONSTANTINOPOL (680-681)	397
· Bibliografie	412

CAPITOLUL XII:**ÎMPĂRAȚII ISAURIENI ȘI AMORIE NI ȘI CRIZA ICONOCLASTĂ (717-867)**

ÎMPĂRAȚII ISAURIENI ȘI AMORIE NI ȘI CRIZA ICONOCLASTĂ (717-867)	423
XII.1. CARACTERISTICILE GENERALE ALE EPOCII	423
XII.2. REVIGORAREA IMPERIULUI ÎN TIMPUL PRIMILOR DOI ÎMPĂRAȚI ISAURIENI, LEON AL III-LEA ȘI CONSTANTIN AL V-LEA	423
XII.2.1. Politica externă	424
XII.2.2. Reformele interne. LegislaȚia lui Leon al III-lea	425
XII.2.3. Politica religioasă. Iconoclasmul. Prima fază a crizei iconoclaste (726-780)	427
XII.2.3.1. Originea și evoluȚia curentului antiiconic până la dinastia isauriană	428
XII.2.3.2. Iconoclasmul în timpul împăraȚilor Leon al III-lea și Constantin al V-lea. Sinodul iconoclast de la Hihereia (754).....	431
XII.2.3.3. Domnia lui Constantin al V-lea (741-775). Criza iconoclastă la apogeul ei	437
XII.3. SUCCESORII LUI CONSTANTIN AL V-LEA: LEON AL IV-LEA CHAZARUL, CONSTANTIN AL VI-LEA ȘI MAMA SA, IRINA. VICTORIA ICONODULILOR (780-802). SINODUL AL VII-LEA ECUMENIC DE LA NICEEA (787).....	440
XII.4. FAZA A DOUA A CRIZEI ICONOCLASTE (802-843).....	445
XII.5. POLITICA INTERNĂ ȘI EXTERNĂ A IMPERIULUI ȘI REFACEREA MONARHIEI (802-867)	449
XII.6. RENĂȘTEREA ÎNVĂȚĂMÂNTULUI ȘI A CULTURII	456
XII.7. PROBLEME RELIGIOASE. BISERICA BIZANTINĂ ÎN A DOUA JUMĂTATE A SECOLULUI AL IX-LEA. PATRIARHII IGNATIE ȘI FOTIE.....	457
· Bibliografie	461

CAPITOLUL XIII:**APOGEUL STATULUI BIZANTIN SUB ÎMPĂRAȚII MACEDONENI (867-1081)**

XIII.1. CARACTERISTICILE GENERALE ALE EPOCII	481
--	-----

XIII.2. UZURPATORI ȘI LEGITIMI PE TRONUL IMPERIAL	482
XIII.3. POLITICA EXTERNĂ A ÎMPĂRAȚILOR MACEDONENI (867-1025).....	498
XIII.3.1. Amenințarea arabă.....	498
XIII.3.2. Anihilarea pericolului bulgar	502
XIII.3.3. Politica macedoneană în Occident	507
XIII.4. CREȘTEREA PRESTIGIULUI EXTERN AL BISERICI BIZANTINE. MISIUNILE DE CREȘTINARE ALE POPOARELOR SLAVE ÎN SECOLELE IX-X. ACTIVITATEA SFINȚILOR CONSTANTIN-CHIRIL ȘI METODIE.....	509
XIII.4.1. Creștinarea slavilor	509
XIII.4.2. Creștinarea chazarilor	511
XIII.4.3. Creștinarea moravilor	511
XIII.4.4. Creștinarea bulgarilor	514
XIII.4.5. Creștinarea sârbilor.....	516
XIII.4.6. Creștinarea ungurilor	518
XIII.4.7. Creștinarea rușilor	522
XIII.5. ORGANIZAREA MONAHISMULUI LA MUNTELE ATHOS.....	525
XIII.6. MAREA SCHISMĂ (1054).....	531
XIII.7. DECĂDEREA IMPERIULUI SUB URMAȘII LUI VASILE AL II-LEA. CRIZA SECOLULUI AL XI-LEA	534
• Bibliografie	542
 CAPITOLUL XIV:	
REGIMUL ARISTOCRAȚIEI MILITARE. DINASTIA COMNENILOR (1081-1185)	567
XIV.1. CARACTERISTICI GENERALE. SITUAȚIA SOCIAL-ECONOMICĂ A IMPERIULUI. CONTEXTUL POLITIC EXTERN	567
XIV.2. FEUDALISMUL BIZANTIN ȘI INSTITUȚIILE SALE: PRONOIA ȘI CHARISTIKION-UL	569
XIV.3. POLITICA RELIGIOASĂ A COMNENILOR.....	572
XIV.4. ORGANIZAREA DE STAT	575
XIV.5. BIZANȚUL ȘI FENOMENUL CRUCIAT	576
XIV.6. REPREZENTANȚII DINASTIEI	579
• Bibliografie	588
 CAPITOLUL XV:	
DINASTIA ANGHELILOR (1185-1204). RĂSCOALA ASĂNEȘTILOR ȘI CREAREA IMPERIULUI VLAHO-BULGAR (1186-1396). CRUCIADA A IV-A (1202-1204) ȘI DETURNAREA EI. DINASTIA LASCARIZILOR (1205-1258)	599
XV.1. ANGHELII ȘI RĂSCOALA ASĂNEȘTILOR	599
XV.2. CRUCIADA A IV-A (1202-1204). DETURNAREA EI ȘI ÎMPĂRȚIREA IMPERIULUI	603
XV.3. COMPROMITEREA UNEI IDEI: DETURNAREA CRUCIADEI A IV-A	607
XV.4. STATELE LATINE ȘI FORMAȚIUNILE STATALE GRECEȘTI DE LA NICEEA, TRAPEZUNT ȘI EPIR. DINASTIA LASCARIDĂ (1205-1258)	608
XV.5. SITUAȚIA BISERICII ORTODOXE BIZANTINE ÎN TIMPUL IMPERIULUI LATIN DE CONSTANTINOPOL (1204-1261)	615

XV.6. RECUCERIREA CONSTANTINOPOLULUI DE CĂTRE GRECI (1261)	621
· Bibliografie	623

CAPITOLUL XVI:

BIZANȚUL ÎN A DOUA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XIII-LEA ȘI ÎN PRIMA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XV-LEA. DINASTIA PALEOLOGILOR (1258-1453)	635
XVI.1. SITUAȚIA INTERNĂ ȘI CEA EXTERNĂ A IMPERIULUI.....	635
XVI.2. IMPERIUL BIZANTIN ÎN TIMPUL ÎMPĂRATULUI MIHAIL AL VIII-LEA PALEOLOGUL.....	636
XVI.3. CONCILIUL DE LA LYON (1274) ȘI EȘECUL ÎNCERCĂRII DE REFACERE A UNITĂȚII CREȘTINE	641
XVI.4. SCHIMBĂRI DEMOGRAFICE ÎN ASIA MICĂ. APARIȚIA TURCILOR OTOMANI	645
XVI.5. ÎMPĂRATUL ANDRONIC AL II-LEA PALEOLOGUL. PRIMELE CONFLICTE CU TURCII OTOMANI	646
XVI.5.1. Respingerea unirii religioase de la Lyon	647
XVI.5.2. Raporturile cu Genova și Veneția	649
XVI.5.3. Ascensiunea Serbiei	649
XVI.5.4. Un factor agravant în viața internă: almugavarii	650
XVI.6. PERIOADA RĂZBOAIELOR CIVILE ÎN IMPERIUL BIZANTIN	652
XVI.6.1. Prima fază a războaielor civile (1321-1328).....	652
XVI.6.2. Domnia împăratului Andronic al III-lea Paleologul O resurrecție spirituală: mișcarea isihastă	654
XVI.6.3. Faza a doua a războaielor civile (1341-1347)	658
XVI.7. DOMNIA ÎMPĂRATULUI IOAN AL VI-LEA CANTACUZINO. TRIUMFUL ISIHASMULUI	660
· Bibliografie	663

CAPITOLUL XVII:

BIZANȚUL ȘI STATELE BALCANICE ÎN FAȚA OFENSIVEI OTOMANE (1355-1402)	677
XVII.1. BIZANȚUL ȘI PENINSULA BALCANICĂ LA SFÂRȘITUL RĂZBOAIELOR CIVILE	677
XVII.2. ÎMPĂRATUL IOAN AL V-LEA PALEOLOGUL ȘI EȘECUL CRUCIADELOR ANTIOTOMANE (1355-1389)	678
XVII.3. BIZANȚUL ȘI ÎNCHEIEREA PROCESULUI DE CONSTITUIRE A IMPERIULUI OTOMAN (1389-1402)	682
· Bibliografie	685

CAPITOLUL XVIII:

PRĂBUȘIREA IMPERIULUI BIZANTIN	691
XVIII.1. CRIZA OTOMANĂ ȘI PRELUNGIREA AGONIEI BIZANȚULUI (1402-1421)	691
XVIII.2. SINODUL UNIONIST DE LA FERRARA-FLORENȚA (1438-1439)	694
XVIII.3. ULTIMELE ÎNCERCĂRI DE REZISTENȚĂ ÎN FAȚA TURCILOR OTOMANI.....	697
XVIII.4. BISERICA BIZANTINĂ ÎN ULTIMUL DECENIU DE EXISTENȚĂ A IMPERIULUI BIZANTIN	698

XVIII.5. CĂDEREA CONSTANTINOPOLULUI (1448-1453)	700
XVIII.6. MITUL CELEI DE-A TREIA ROME	707
· Bibliografie	711

ANEXE	725
1. TABEL CRONOLOGIC CU CELE MAI IMPORTANTE EVENIMENTE DIN ISTORIA BIZANTINĂ	727
2. GLOSAR DE TERMENI BIZANTINI.....	737
3. DOCUMENTE, ACTE ȘI DECRETE BIZANTINE.....	763
4. LISTELE ÎMPĂRAȚILOR ROMANI, BIZANTINI ȘI A SUVERANILOR DIN APUS.....	849
5. ALȚI SUVERANI DIN EPOCA BIZANTINĂ.....	860
6. LISTA PATRIARHILOR (EPISCOPI, ARHIEPISCOPI) DE CONSTANTINOPOL.....	870
7. LISTA EPISCOPIILOR ROMEI.....	875
8. SITE-URI WEB	882